

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

Médea kulturális olvasatai

Mítoszreflexiók és -projekciók a kortárs irodalomban

Grunda Marcell

Témavezető: Dr. habil. Horváth Andrea

DEBRECENI EGYETEM

Irodalom- és Kultúratudományok Doktori Iskola

Debrecen, 2018

Célkitűzések

Médea alakját hosszú kultúrtörténete során számtalanszor alkották meg újra és mindannyiszor egyfajta *projekciósfelületként* (Projektionsfläche) szolgál, aki a mindenkori kultúra nem befogadható, nem integrálható részét képezi, akit tehát a szerzők legtöbbször, mint kívülálló idegent (Fremde) konstruálják meg. Mindannyian ugyanarra az elementáris kérdésre keresik a választ, miszerint: hogyan válhat valaki gyermekeinek gyilkosává?

Kiindulópontként szolgál a felismerés, hogy Médea története egy mindenkori aktualitással rendelkezik. Elődeinket ugyanannyira (ha nem még inkább) foglalkoztatták az identitással és idegenséggel kapcsolatos kérdéskörök, mint a 20-21. században élőket. Médea története azért különösen érdekes ebből a szempontból, mert alakja az idegenség megtapasztalása révén önmagáról szerez tapasztalatot, amely végül a *saját* (das Selbst) tudatosabb megéléséhez vezet, akkor is, ha ez a gyermekgyilkos borzalmas képével való azonosulását is jelenti. A jelen disszertációban kiválasztott és megvizsgált öt irodalmi mítoszfeldolgozás is ugyanarra a kérdésre keresi a választ: Hogyan válhatott Medea gyermekeinek gyilkosává? E mögött a kérdés mögött ugyanakkor egy még aktuálisabb kérdés rejtőzik: hogyan lehet az idegenség megtapasztalását megfelelően kezelni? Relevánsak egyáltalán az ezzel kapcsolatos olyan jelzők, mint „helyes” vagy „helytelen”? Ennek a kérdésnek a megítélésében elsősorban Bernhard Waldenfels munkáira hagyatkozom, aki az idegenség különböző formáit számításba veszi, azáltal, mint ahogyan Andrea Leskovec is hangsúlyozza, hogy az idegent egyrésztől, mint tudásban lévő hiányt, mint ismeretlen, ill. mint a még meg nem ismert tudást megszólíthatóvá teszi, másrésztől pedig olyan idegenségtapasztalatokat is tematizál, melyek a megérthetőségnek pusztán a lehetőségét is megkérdőjelezzik.¹ Az idegen megtapasztalása minden Médea-feldolgozásban megtalálható. Az irodalmi művekben előforduló idegenségtapasztalatot megfelelő értelmezéséhez jelen dolgozat az idegenség fogalmának és jelenségének részletes kifejtésével kezdődik.

Az idegenség fogalmának megvilágítását öt irodalmi szöveg bemutatása és elemzése követi, melyek az idegenség megtapasztalásának különböző formáit ábrázolják, ill. az idegenségtapasztalatot különböző oldalról közelítik meg. Arra a kérdésre, hogy miért éppen ez az öt irodalmi mű került jelen dolgozatban kiválasztásra, a következő indokok vezettek.

---

¹ LESKOVEC, Andrea: *Fremdheit und Literatur. Alternativer hermeneutischer Ansatz für eine interkulturell ausgerichtete Literaturwissenschaft*. IN: ROCHE, Jörg; VAN PEER, Willie: *Kommunikation und Kulturen. Cultures and Communication*. Band 8. Berlin: Lit. Verlag, 2009, 34.

Azon irodalmi szövegek száma, melyek a Médea-mítoszt tematizálják, hatalmas. A teljes recepciótörténetről majdhogynem lehetetlen egy teljes összképet nyújtani, ugyanakkor vannak művek, mint pl. Inge Stephan: *Medea. Multimediale Karriere einer mythologischen Figur* (2006) című könyve, melyek támaszpontul szolgálhatnak az orientációban. Mivel az idegenség kérdése majdnem mindegyik Medea-feldolgozásban fontos szerepet játszik, ezért a művek kiválasztásánál nem arra a kérdésre kerestem a választ, miszerint mely szövegben fordul elő az idegenség a legmarkánsabban, hiszen ennek mértékét nehezen lehetett volna differenciálni. A művek kiválasztásánál sokkal inkább arra a kérdésre koncentráltam, hogy melyek azok az irodalmi szövegek, melyekben az idegenség megtapasztalása a lehető legkülönbözőbb formában jelenik meg. Az idegenségtapasztalat minden szövegben új és eltérő formát ölt, amely végül minden alkalommal a jelenség újratematizálását, aktualizálását jelenti. Ennek fényében jelen dolgozat célja nem az, hogy egy teljes képet nyújtson az idegenségtapasztalatról. Az egyes fejezetek sokkal inkább próbálkozások, hogy modelleket alkosson arról, hogy Medea-szövegek, melyek az idegenségtapasztalat különböző aspektusaival foglalkoznak, egy szövegközeli elemzésen keresztül, ill. releváns kultúratudományi elméletek bevonásának segítségével hogyan, milyen formában értelmezhetők. A kultúratudományi elméletek bevonására azért van szükség, hogy egy részletes és átfogó képet kapjunk arról, hogy Médea az egyes szövegekben milyen folyamatokkal konfrontálódik, amelyek által gyermekeinek gyilkosává válik. Mivel minden feldolgozásban más utat jár be, a vizsgált folyamatok és így a bevont elméletek is szövegenként változnak, amely végül az elemzéseket is sokszínűbbé teszi. A megfelelő elméletek bevonása ugyanakkor azért is elengedhetetlen, hogy ezáltal a szövegelemzéseken keresztül bemutatásra kerülhessen, hogy az idegenségtapasztalatnak az egyes szövegben milyen megjelenési formái vannak, melyek így a téma aktualizálásához is hozzájárulnak.

Korpusz

Az első vizsgálandó szöveg Franz Grillparzer *Das goldene Vließ* (1822) című trilógiája, ahol a gyermekgyilkosság egy hosszú folyamat eredményeként jelenik meg, melyben Médea identitása folyamatos változás alatt áll. Ő ugyanis számtalan olyan tapasztalatot szerez, melyek mellett részben saját akaratából dönt, melyeket részben viszont tőle független okok miatt kell átélnie. Grillparzernek tehát a trilógián keresztül sikerül ábrázolnia, hogy Medea hogyan jut el egy harmonikus állapotból, az idegenség megtapasztalásán és annak önmagában való felfedezésén keresztül, egy kiszolgáltatott helyzetbe. Ebben az elemzésben elsősorban Bernhard Waldenfels az idegenséggel kapcsolatos elméleteire hagyatkozom.

Grillparzert követően Médea történetét a 20. században újra és újra elővették és feldolgozták a szerzők, mégpedig szintén az idegenség aspektusából, de már nem az idegenség megtapasztalásának szemszögéből, hanem sokkal inkább a megkülönböztetésre (Differenzbeschreibung) helyezve a hangsúlyt, amely során magát az idegent konstruálták meg (és a mai napig konstruálják). Talán a legszembetűnőbb példa erre Médea bőrszínének a megváltoztatása, mely Hans Henny Jahnn *Medea* (1925) című drámájában valóban meg is történik, itt ugyanis Médea a recepciótörténetben először sötétbőrű nőként jelenik meg. Jahnn ugyanis észlelte a kora társadalmában egyre inkább teret nyerő rasszizmust és művével társadalomkritikát kívánt nyújtani.²

Max Zweig *Medea in Prag* (1949) című drámájában egy hasonló kritikát tár az olvasó elé, itt ugyanakkor már a második világháború borzalmait követően. Ekkor ugyanis már abban lehetett reménykedni, hogy a háború borzalmi soha többé nem ismétlődhetnek meg, Zweig viszont felhívja a figyelmet arra, hogy a rasszizmus, mint társadalmi gyakorlat még mindig része a hétköznapiaknak.

A kortárs recepciótörténetből Christa Wolf *Medea. Stimmen* (1996) című művét olvastam és értelmeztem, hiszen a szerző Médeát „bűnei” alól felmenti, és a hatalmon lévőköt teszi felelőssé gyermekei és bátyja haláláért, akik ezt a diskurzusok tudatos irányításának segítségével érik el. Tehát ebben a műben is megjelenik egyrészt az idegenség megtapasztalása, valamint a megkülönböztetések által létrehozott idegen képe, másrészt viszont különösen nagy hangsúlyt kap a kérdés, miszerint mennyi esélye nyílik egy alárendelt szereplőnek (Subalterne) a diskurzuson belül arra, hogy egyáltalán szóhoz jusson? Valamint már Wolfnál is megfigyelhető egy az egész Medea-mítoszra történő tudatos reflektálás, méghozzá a mítoszból való kitörés céljának formájában, melyet azonban végül nem sikerül realizálnia.

Az egész Médea-mítoszra történő reflektálás Dea Loher *Manhattan Medea* (1999) című drámájában is megfigyelhető, aki a mítoszpoétikus dimenzióban a legmagasabb fokot érte el azáltal, hogy a nemi identitásokhoz hasonlóan az ősmítoszból alkotott elképzelést is kiparodizálja.

Módszer

---

² Ebben a disszertációban Jahnn drámájának utolsó, átdolgozott verziója kerül elemzésre, mely 65. születésnapjának alkalmából 1959-ben jelent meg.

A kiválasztott művek szövegközeli módon kerülnek elemzésre, olyan folyamatokra helyezve a hangsúlyt, melyek a szereplők identitásait (elsősorban Médea vonatkozásában) valamilyen módon megváltoztatják, ill. melyek arra a kérdésre keresik a választ, hogy a szereplők az egyes idegenségtapasztalatot hogyan kezelik.

A következőkben azon kultúratudományi elméletek bemutatása következik, amelyek az elemzések során az értelmezést segítették.

Bernhard Waldenfels fent említett idegenségkoncepciójával Franz Grillparzer trilógiája előtt foglalkozok részletesebben, mert bár az idegenségtapasztalat jelensége mindegyik műben megjelenik, de ez Grillparzernél válik különösen hangsúlyossá. Waldenfels gondolatai később a *Manhattan Medea* című dráma elemzésénél újra felmerülnek, itt ugyanis a jelenség egyik aspektusának tematizálása (nevezetesen a saját idegensége) elengedhetetlennek bizonyult, hogy a szöveg interpretációjának mélyebb dimenzióit tárhassuk fel. A rasszizmus és szexizmus összefüggéseire számtalan kutató felhívta már a figyelmet. Hans Henny Jahnn *Medea* című drámájával kapcsolatban éppen ezért ugyanúgy megemlítésre kerülnek Crenshaw interszekcionalitással kapcsolatos észrevételei, mint Michel Foucault vagy Judith Butler elméletei, akik a hatalom szerepét vizsgálják meg a rasszizmussal és szexizmussal kapcsolatban. A *Medea in Prag* című dráma elemzése során Edward Said *Orientalismus* című műve kerül megemlítésre. De itt ugyanúgy relevánsak W. F. Haug valamint Stuart Hall rasszizmussal kapcsolatos gondolatai is, melyekben pl. Hall a rasszizmust, mint társadalmi gyakorlatot gondolja el. Valamint ebben az elemzésben felmerülnek még Judith Butler az esszencializmusról és ennek a diskurzusban való megjelenéséről alkotott elképzelései is.

Wolfnál Médea gyermekgyilkos hírét a hatalmon lévők érdekből keltik, méghozzá a diskurzus tudatos irányításának segítségével. Ehhez Michel Foucault diskurzuselemzésének a megemlítése elengedhetetlen. Ezenkívül a szerző művében különböző hangokat mutat be, melyek együttesen a regénynek egy polifonikus karaktert kölcsönöznek. Éppen ezért Mihail Bahtyin *polifónia*, valamint a *kétszólamú szó* fogalmának, ill. Ansgar és Vera Nünning *multiperspektívikusság* fogalmának megemlítése releváns. A *Manhattan Medea* című dráma elemzése során Waldenfels idegenségkoncepciója merül fel ismét, ill. a nemi identitások paródiája kapcsán Butler gender performance elmélete kerül tematizálásra. Ezenkívül további elméletek is helyet kapnak, melyek a dráma mítoszpoétikus aspektusára vonatkoznak.

Fontos megemlíteni, hogy a disszertáció nem tűzte ki célul az elméletek kifejtését a teljesség igényével, így az elméleti szakirodalom teljes bemutatására nem került sor.

Ennek a módszernek a segítségével próbálja meg ezen disszertáció a Médea-mítosz öt kiválasztott irodalmi feldolgozásának elemzésén keresztül bemutatni, hogy Médea hogyan

válik gyermekeinek gyilkosává, hogyan változik az ő és a többi szereplő identitása, milyen aktualizációs folyamatoknak vetik alá a szerzők Médea történetét, ill. milyen megoldási javaslatokat mutatnak be a felvetett problémákra (amennyiben egyáltalán tesznek ilyen jellegű javaslatot).

Eredmények

1. Idegenségtapasztalat Franz Grillparzer *Das goldene Vließ* (1822) című trilógiájában

Bernhard Waldenfels számára a tapasztalás egy olyan eseményt jelent, melyben a dolgok maguk nem pusztán meglévő adatok összességei vagy adatbankok gyűjteményei, hanem sokkal inkább egy folyamat eredményei, amelynek során olyan értelem (Sinn) képződik, amelyben a dolgok struktúrát és alakot öltenek.³ Ebből következik, hogy a tapasztalatszerzést sokkal inkább véghez kell vinni, mintsem magától előállítódik. Franz Grillparzer azáltal, hogy Médea mítoszát nemcsak egyetlen drámában, hanem egy trilógiában dolgozta fel, karaktereit sem csupán adatbankok összességéként, hanem egy hosszú folyamat részeként ábrázolja, amelynek során tapasztalatokat szereznek, ezek hatására pedig folyamatosan változnak. Grillparzernek ezzel az eljárással sikerült figuráinak intencióit és a harmadik rész végén bekövetkező gyermekgyilkosságot egy hosszabb, részletesebb és így komplexebb folyamat eredményeként bemutatnia. A szereplők döntésén és a velük történő események részletes bemutatásán keresztül írja le a tapasztalatszerzés folyamatát, annak milyenségét és az egyénre tett hatását.

1822-es drámájában Grillparzer úgy jelenítette meg figuráit, hogy azok tetteit *az idegen által kiváltott nyugtalanság érzete* mozgatja. A szerző egy trilógián keresztül mutatja be, hogy Médea hogyan jut el egy harmonikus állapotból egy katasztrófális helyzetbe, beleértve a tőle függő és független események sorozatait is, melyeket kénytelen átélni, illetve véghez vinni. Az idegennel történő találkozás, kapcsolat és tapasztalat meghatározó szerepet játszik ezekben a folyamatokban.

*Az Aranygyapjú (Das goldene Vließ)*⁴ kibővíti a korinthuszi eseményeket (*Medea*) két Kolhiszban játszódó előtörténettel (*Der Gastfreund, Die Argonauten*). Így a trilógia egyfajta

---

³ WALDENFELS, Bernhard: *Topographie des Fremden. Studien zur Phänomenologie des Fremden I*, Frankfurt am M.: Suhrkamp, 1997, 26.

⁴ Franz GRILLPARZER, *Das goldene Vließ*, kiad. August SAUER, Wien, Kunstverlag Anton Schroll & Co., 1913 (Franz GRILLPARZER, *Sämtliche Werke: Historisch-kritische Gesamtausgabe*, 2); A mű 1817 és 1820

processzuális karakterre tesz szert, melyben mind a sajáttal és az idegennel kapcsolatos kérdések, mind az idegenségtapasztalat által kiváltott nyugtalanság érzetének megszüntetésére (elsajátítási, valamint azonosulási folyamatok) tett kísérletek kapnak központi szerepet. A figurák cselekedetei mögött tehát az idegen által kiváltott nyugtalanság érzete rejtőzik, amely az idegenség hozzáférhetetlenségi karakteréből származik.

E fejezet célja a műben megjelenő idegenségtapasztalatnak, valamint az idegenség fokozatainak felkutatása a drámaszövegek elemzésén keresztül. Arra kívánok tehát rámutatni, hogy a trilógia egyes részeiben Grillparzer figurái számára milyen formában jelenik meg az idegenség, és hogyan reagálnak a vele való találkozásra. A trilógiában Grillparzernek sikerült Medea történetét egy hosszú folyamatként bemutatnia, melynek középpontjában nem a gyermekgyilkosság, hanem sokkal inkább az odáig vezető út áll.

A dráma fő konfliktusa a másik ember és kultúra iránti kolonizációs vágyban összefonódik, mely a figuráknak azon etnocentrikus világképében jelenik meg, amelyekben a saját az idegennel szemben elsőbbséget élvez, és azt a saját világon belül elhelyezni és ezáltal kontrollálni, végső esetben pedig megszüntetni kívánja. Ez a reakció leginkább egy erőszakos interpretációs folyamatként értelmezhető, mely az idegenség által kiváltott nyugtalanság érzetének megszüntetésére tett kísérletként magyarázható.

2. A szétdarabolt teljesség. Hans Henny Jahnn *Medea* (1925) drámájának elemzése

Amíg Grillparzernél a szereplők döntéseit az idegenségtapasztalat határozza meg, tehát az idegenség által kiváltott nyugtalanság érzetére koncentrál, addig Hans Henny Jahnn ugyanazt a jelenséget (Médéa megvetését és a társadalomból való kizárását) egy másik irányból közelíti meg. A *Medea* (1925) című drámájában a figurák cselekedetei mögött kevésbé az idegenség által kiváltott belső nyugtalanság érzete bújik meg, hanem sokkal inkább a külső tulajdonságok kategorizálása és azok naturalizálása, amelyek így döntéseik kiindulópontjául szolgálnak. Jahnn ugyanis az első szerző, aki a recepciótörténetben Médéát sötétbőrű nőként mutatja be, ahol mind a bőrszínnek, mind pedig nemnek központi jelentőséget tulajdonít. Ugyanis az ezekre érvényes kategóriák teszik Médéa számára elérhetlenné célját, a teljesség megélését.

Ebben központi szerepet játszanak mind olyan társadalmi konstrukciók, mint a kétneműség, a nő objektivizálása vagy a szexizmus, mind pedig a hatalom részéről történő normalizációs és

---

között keletkezett, az ősbemutató 1821-ben volt, első megjelenésre 1822-ben került sor. A trilógia első két részének nem készült magyar fordítása. Az idézett szövegrészek (beleértve a címet is) saját fordításaim.

homogenizációs intézkedések és rasszista elgondolások, illetve ezek összefonódásai. Éppen ezért elengedhetetlen az elemzés során a releváns kultúratudományi elméletek megfelelő beemelése az interpretációba.

Mindezekon kívül szintén nagy hangsúlyt kap a műben az öregedés jelensége, ill. ennek következményei. Az öregedés külső megjelenési formái, a fiatalság és vitalitás elvesztésének jegyei tovább akadályozzák Médeát abban, hogy célját, a teljességet megélje. Ebben a kérdésben Jahnn Médea két gyermekének további, a recepciótörténetben egyedülálló jelentőséget tulajdonít, ők testesítik meg ugyanis azokat a tulajdonságokat (fiatalság, odaadó szeretet) melyek a drámában végül, mint a boldog létezés kizárólagos feltételei jelennek meg. Az, hogy ezeknek a tulajdonságoknak a megléte mégsem bizonyult elégségesnek, hogy a boldog létezés megvalósuljon, Jahnn társadalomkritikájával hozható összefüggésbe, amelyet kora társadalmának állítani kívánt. Az, hogy ezek a kritikák a mai kor társadalmára is érvényesek, a dráma aktualitását mutatja.

Jahnnnál tehát mint legfőbb cél a teljesség állapotának elérése mutatkozik meg. Arról, hogy ez a teljesség az egyes szereplők számára viszont mit jelent, már nem alkot egységes képet. Médea számára a teljesség része a fiatalság, ill. Jászón iránti szerelme, Jászón számára szintén a fiatalságot, de a király lányával történő házasságot is jelenti, az idősebb testvérnek a teljesség része a király lánya iránt, majd később testvére felé érzett szerelme, szeretete, míg a fiatalabb testvér boldogságát a szülei és testvére iránt érzett szeretete jelenti. A teljesség állapotát a két testvér végül csak halálukban érheti el. A szexuális ölelésben bekövetkező haláluk örökkévalóvá teszi szerelmüket, mely az örök fiatalságot és az örökkévalóságban lévő együttlétet teszi lehetővé számukra.

A szerelmük azt is mutatja, hogy a teljesség állapotát nem csupán férfi és nő közti kapcsolat révén lehet elérni: A drámában dekonstrukcióra kerülnek a nemi identitások és a nő objektívizálása, amelyből Médea megpróbál kitörni. Jahnn kritikát állít mind a férfi és nő közötti, mind a görög és nem-görög közötti megkülönböztetéseknek. Egy erőszakos nyelvezettel próbálja olvasóját és publikumát felszólítani arra, hogy hagyjon fel a világ civilizáltakra és barbárokra, felsőbbrendűekre és alsóbbrendűekre történő felosztásával és a felosztás helyett sokkal inkább a megosztásra törekedjen. A különböző határhúzások és szexista valamint rasszista elképzelések minden szenvedés okozói, amelyek végül a szereplők borzalmas és erőszakos cselekedetihez vezetnek. Éppen ezért Jahnn drámájával egy olyan utat próbál felmutatni, mely a nő tárgyiasításának, a férfi és nő közötti megkülönböztetésnek és az

alá és fölérendeltségnek a különböző alakjainak elhagyásán túl, az ember valódi természetét és az ember szubjektumként való létezésének lehetőségét tárja fel.

3. Rasszizmus, mint társadalmi gyakorlat Max Zweig *Medea in Prag* (1949) című művében.

A zsidó származású osztrák drámaíró Max Zweig (1892 Prossnitz/1992 Jeruzsálem) a nemzetiszocialisták rasszista üldöztetéseit a harmincas években saját bőrén tapasztalta meg. 1938-ban akaratán kívül száműzetésbe került és Jeruzsálembé menekült, ahol végül haláláig élt. *Medea in Prag* című művével a rasszista társadalmaknak és azok az idegenről alkotott képeinek kívánt kritikát állítani. A drámaíró nem csak egy totalitárius rezsim, mint pl. a kommunizmus problémáit tematizálja, hanem leginkább a rasszizmus és idegengyűlölet megjelenési formáit mutatja be, mint hétköznapi társadalmi gyakorlatokat. Max Zweignál az idegennek a zsidósággal, orientalizmussal ill. cigánysággal történő egybemosása különösen hangsúlyos. A szerző tehát nem csupán a diktatórikus államrendszereknek állít kritikát, hanem gyakorlatilag minden modern államnak és azok polgárainak is. A drámában ezenkívül szerepet kap a kultúrák hierarhizálása, valamint ennek a hétköznapi életben történő realizálása, és megmutatja, hogy az egyes ember a rasszizmus mely formáit generálja és vonultatja fel.

Max Zweig drámája egy olyan államot mutat be, melynek polgárai a hétköznapi gyakorlatokban válnak rasszistává. Mind az átlagpolgárok (Kroustil asszony, Bozena, cseh utcagyerekek), mind pedig a hatalommal rendelkezők (Klement), két részre osztják a világot, és így konstruálják meg a különbségeket, melyeket saját félelmeik és előítéleteik alapján hoznak létre. A dráma továbbá hangsúlyozza azt is, hogy még Prokop is rasszista marad, holott ő tulajdonképpen nagyon is kritikus volt a saját kultúrájával szemben, de akinek végül fontosabb maradt a hazája, mint a családjá, sőt, mint az élete is.

Leila Prágába történő érkezését követően kénytelen elviselni az emberek rasszizmusát, amely Zweignál tehát mint társadalmi, hétköznapi gyakorlat jelenik meg. Megpróbál integrálódni, ami abban mutatkozik meg, hogy szeretne Prokop jó, cseh feleségévé válni. A társadalom ugyanakkor nem integrációt, hanem asszimilációt vár el tőle, tehát azt, hogy megtagadja a saját identitását, amelyen mind ő, mind pedig Farida (dajka) a saját (das Selbst) elárulásaként értelmez. Leila ennek következtében egy időben idegenedig el saját magától, a gyerekeitől, akiket egy gyermekotthonba visznek, ill. Prokoptól is, aki mióta Prágában vannak, rá egyre inkább, mint barbárra, mint egy primitív vadra tekint. A törvények önkényes interpretációja a hatalom birtokosa Klement részéről végül szétválasztja őket. A dráma végén bekövetkező

tragédia ugyanakkor nem emiatt következik be, hanem kizárólag a gyermekek radikális változása miatt, amely szoros összefüggésben áll az állam polgárainak rasszista társadalmi gyakorlataival. Miután a gyermekek teljes mértékben azonosulnak az új cseh identitással, és a saját korábbi identitásukat édesanyjukkal együtt megtagadják, Leila teljesen összetörik, és hirtelen felindulásból megöli őket. Zweig ezáltal kritikát állít az olyan államok számára, amely polgárainak a hétköznapjaik részét képezi a rasszizmus, akik emiatt képesek arra, hogy más embereket a saját felsőbbrendűségükben való meggyőződésük miatt megvessenek, diszkrimináljanak, kizárjanak és adott esetben akár meg is semmisítsenek.

4. A hangok (szólamok) elemzése Christa Wolf *Medea. Stimmen* (1996) című művében

Christa Wolf regényében a történetet hat szereplő meséli el közösen. Nincs tehát egy mindentudó elbeszélő, vagy olyan szereplő, aki minden történést közölne. Az elbeszélés a szereplőkhöz kötött és ezáltal kikerülhetetlenül is szubjektív. Hogy egy egyetlen Én-szemszögöt relativizálhasson, további hangokat (szólamokat) szólíttat meg Wolf. A különböző hangok a saját érték- és normarendszerükön keresztül határolódnak el egymástól. A polifónia megteremtése a regény többszólamú elbeszélése révén jön tehát létre. Ebben a fejezetben bemutatásra kerül, hogy az egyes hangok hogyan jelennek meg kollektív szubjektumként, valamint szociológiai, ill. egyéb módon specifikálható csoportok képviselőjeként. A különböző nyelvi pozíciók összemosásán keresztül lehetősége nyílik az íróknak arra, hogy a szereplői heterogenitását teremtsék meg.

Christa Wolf regényével a Médea-mítosz recepciótörténetében egy újfajta művet alkotott meg. A regény ugyanis diskurzusok helyszíneit jeleníti meg. Foucault diskurzuselméletének bevonásának segítségével sikerül az elemzés során rávilágítani arra, hogy Médeát hogyan demonizálja a patriarchális diskurzus, amíg végül barbárrá, gyermekeinek gyilkosává nem válik. A korinthuszi uralkodói diskurzus egy olyan szigorú nyelvi szabályrendszert vonultat fel, melyben csak bizonyos szereplők juthatnak szóhoz. Médeának ehhez a beszédrendszerhez nincs hozzáférési lehetősége, ami miatt végül kívülállóvá válik. Kolchisban hozzá volt szokva ahhoz, hogy a fontos döntésekben részt vegyen, melyre való igénye később mind a kolchiszi uralkodói házban, mind pedig Korinthusban bajba sodorja. Egyidejűleg ugyanakkor megtanulja megérteni és átlátni azt, hogy a korinthuszi uralkodói rendszer milyen hazugságokra, és elfojtásokra épül.

Az egyes hangok elemzésének köszönhetően megállapítható, hogy a hangok tehát kollektív szubjektumok és szociológiai valamint egyéb módon specifikálható csoportok képviselői, és bemutatásra kerül az is, hogy ezek hogyan jelennek meg a műben. Wolf tehát a különböző hangoknak (szólamoknak) és a hibrid konstrukcióknak köszönhetően, melyek Bahtyin értelmében *idegen beszédek egy idegen nyelven*, többé-kevésbé képes megszabadulni a saját művének nyelvétől, mégpedig különböző szinteken és momentumokban, ill. különböző mértékben.

Médea az egyetlen szereplő, aki hibrid szereplővé válik, és akinek hangja részben még Wolf intenciójától is képes elszakadni. Ő ugyanis egyrésztől birtokolja és átlátja a diskurzusok strukturális elemeit, másrésztől viszont mind a kolchiszi, mind pedig a korinthuszi kultúra elemeivel is rendelkezik, holott Wolf eredetileg Médea szemszögéből Korinthusz fals racionalizmusának kívánt kritikát állítani. Ez abban mutatkozik meg, hogy Médeánál szintén megfigyelhető egy a korinthusziak által a kolchisziak felé történő koloniális magatartás (amely magatartásformára ugyanakkor egyszer sem reflektál), azáltal, hogy a kolchiszi nőket egy ugyan megértő, de mégis eltávolodott szemszögből ítéli meg.

5. Médea, mint paródia? Az utánzás, mint az eredeti paródiája Dea Loher *Manhattan Medea* (1999) című drámájában.

Dea Loher abban a városban írta meg drámáját, ahová Médea történetét helyezte. Ebben a fejezetben többek között megválaszolásra kerül az a kérdés is, hogy Médea miért is illik bele Manhattan környezetébe. Mivel az identitás és idegenség társadalmi konstrukciói Lohernél is központi szerepet játszanak, bemutatásra kerül az is, hogy Médea és a többi szereplő (pl. Sweatshop-Boss, Deaf Daisy) identitása és a különböző idegenségkonstrukciók a drámában hogyan alakulnak, ill. konstruálódnak meg.

Jászón és a Sweatshop-Boss olyan figurák, akik a kizsákmányoló szerepével azonosulnak. Olyan feltörekvő típusok, akik kihasználják környezetüket, hogy elérjék céljukat. Az elemzés alapján ezzel szemben Médea egy olyan szereplőnek bizonyul, aki kiteszi magát annak, hogy kihasználják, és aki a saját identitását egy zárt egységként gondolja el, amelyen már nem tud változtatni. Az ő tragédiája tehát lényegében arra vezethető vissza, hogy nem hisz a változásban.

Amíg Medea a kizsákmányolt, Jászón és Sweatshop-Boss pedig a kizsákmányolók szerepével azonosulnak, Dea Loher bemutat egy olyan szereplőt is, Deaf Daisyt, aki transzvesztitaként a bináris nemi szerepeket és ezzel egyidejűleg a társadalmi normákat és elvárásokat parodizálja

ki. Judith Butler Travestie-elmélete és maskara-konceptiójának segítségével bemutatásra kerül, hogy az eredetinek vélt nemi szerepek parodisztikus ismétlése magába foglalja azt a tényt, hogy az eredetiről alkotott elképzelés gyakorlatilag csak a természetesség és eredetiség gondolatának a paródiája. A primer módon meghatározott identitásról alkotott elképzelés az ismétlésen keresztül kerül tehát kiparodizálásra.

Velazquez figurája, aki a másolatok mestere, a darab önreflexiója. Rajta keresztül nyitja meg Dea Loher a dráma mítoszpoétikus dimenzióját. Ugyanúgy, ahogyan Velazquez az elődjét utánozza, és az utánzásán keresztül valami újat alkot, ugyanígy Loher is az eredetinek gondolt Euripides Médeájának utánzásán keresztül teremt valami újat. Különböző mítoszelméletek bemutatásán keresztül ugyanis arra is rávilágít a fejezet, hogy egyetlen ősi, ill. eredeti mítoszból egyáltalán nem is lehet beszélni, mert minden mítosz-variáció már a mítoszon való munka (Arbeit am Mythos) eredménye. Az ősi, eredeti mítosz tehát nem létezik, hasonlóan az identitáshoz és az idegenséghez, ez is csupán konstrukció. A mítosz továbbgondolásán, más idő-, térbeli és társadalmi szituációk bemutatásán keresztül a szerzők épp a mítosz életre keltéséhez járulnak hozzá. Dea Loher kritikus reflexiója a feldolgozni kívánt anyaggal szemben tézisem szerint a *drag* (Butler) praxisához hasonló módon a mítosz paródiájaként fogható fel. Ennek a metódusnak köszönhetően válik Lohernél az egész Médea-mítoszzal történő kritikai önreflexió még tudatosabbá. Egy ilyen mértékű egész Médea-mítoszzal történő tudatos önreflexióra pedig mindmáig nem volt példa a recepciótörténetben.

Nyilvántartási szám: DEENK/92/2018.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Grunda Marcell
Neptun kód: N3MWJF
Doktori Iskola: Irodalom- és kultúratudományok Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10054038

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Idegen nyelvű, hazai könyvrészletek (1)

1. **Grunda, M.:** Mythos und Erinnerung im Roman Medea. Stimmen (1996) von Christa Wolf.
In: Dialogische Erinnerung. Hrsg.: von Kovács Kálmán, Debreceni Egyetem, Debrecen, 79-92, 2017, (A Debreceni Egyetem Germanisztikai Intézetének kiadványai = Veröffentlichungen des Instituts für Germanistik an der Universität Debrecen, ISSN 1218-9634) ISBN: 9789633180723

Idegen nyelvű, külföldi könyvrészletek (3)

2. **Grunda, M.:** An der Peripherie der Gesellschaft: Konstruktionen des Rassismus in Max Zweigs Medea in Prag.
In: Zur kulturellen Funktion von kleiner Differenz. Verwandtschaften, Freundschaften und Feindschaften in Zentraleuropa. Hrsg.: von Balogh András F., Leitgeb Christoph, Praesens, Wien, 113-120, 2017. ISBN: 9783706909167
3. **Grunda, M.:** Intersektionalität in Hans Henny Jahnns Medea.
In: Grenzenlosigkeit. Transkulturalität und kreative Schreibweisen in der deutschsprachigen Literatur / Edina Sándorfi, Lehel Sata, Praesens, Wien, 191-208, 2017. ISBN: 9783706909495
4. **Grunda, M.:** Medeas Erlösung? Überlegungen zu Christa Wolfs Medea. Stimmen.
In: Aktuelle Tendenzen in der Gegenwartsgermanistik. Symposium ungarischer Nachwuchsgermanisten. Hrsg.: von Kispál Tamás, Szabó Judit, Peter Lang, Frankfurt a. Main [etc.], 127-140, 2015, (Szegediner Schriften zur germanistischen Linguistik, ISSN 2192-6859 ; 5.) ISBN: 9783631659410

**DEBRECENI
EGYETEM**

**DEBRECENI EGYETEM
EGYETEMI ÉS NEMZETI KÖNYVTÁR**

H-4002 Debrecen, Egyetem tér 1, Pf.: 400
Tel.: 52/410-443, e-mail: publikaciok@lib.unideb.hu

Idegen nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (2)

5. **Grunda, M.:** Kommt Medea zu Wort? Überlegungen zu Christa Wolfs "Medea. Stimmen".

Jahrb. ung. Ger. 2014, 65-82, 2015. ISSN: 1217-0216.

6. **Grunda, M.:** Alteritätskonstruktionen in Max Zweigs Medea in Prag.

Werkstatt (Debr.). 7, 1-21, 2012. ISSN: 1585-3667.

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2018.04.18.

